

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-16>

УДК 332.05

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ КАРПАТСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ

HUMAN POTENTIAL AS A STRATEGIC DEVELOPMENT FACTOR OF THE CARPATHIAN ECONOMIC REGION

Латинін Костянтин Ігорович

аспірант,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0679-8351>

Latynin Kostyantyn
Uzhhorod National University

Стаття присвячена дослідженню проблематики розвитку західних регіонів України, аналізу їх людського потенціалу за напрямками: освіта, зайнятість науковими та науково-дослідними роботами, ринок праці. Результати дослідження свідчать, що скорочується сфера освіти в Україні в цілому та її Карпатському економічному районі. Разом з тим, масштаб прикладання наукової праці збільшується, рівень безробіття в більшості регіонів району зменшується. Для посилення людського чинника та його ролі в процесі розвитку регіональної економіки рекомендовано: розвивати мережу навчальних закладів; впроваджувати інноваційну культуру; підтримати фінансовий супровід науки та дослідництва; розширювати коло регіональних економічних програм, які дозволяють збільшити кількість робочих місць та зменшити рівень безробіття.

Ключові слова: стратегічний розвиток, людський потенціал, людський розвиток, стратегічний фактор, регіональна економіка.

Статья посвящена исследованию проблематики развития западных регионов Украины, анализу их человеческого потенциала по направлениям: образование, занятость научными и научно-исследовательскими работами, рынок труда. Результаты исследования свидетельствуют, что сокращается сфера образования в Украине в целом и ее Карпатском экономическом районе. Вместе с тем, масштаб приложения научной работы увеличивается, уровень безработицы в большинстве регионов района уменьшается. Для усиления человеческого фактора и его роли в процессе развития региональной экономики рекомендуется: развивать сеть учебных заведений; внедрять инновационную культуру; поддержать финансовое сопровождение науки и научных исследований; расширять круг региональных экономических программ, которые позволят увеличить количество рабочих мест и снизить уровень безработицы.

Ключевые слова: стратегическое развитие, человеческий потенциал, развитие общества, стратегический фактор, региональная экономика.

The modern world is characterized by increased competition between economic players at all levels, which highlights the need and feasibility of determining the factors that contribute to building a sustainable competitive system capable of being in a state of constant development. The development of the economy of the country and its regions is due to the opportunities for human development, which is a basic element of strategy, aimed at building a competitive system of regional government. Human development brings to the country and region not only new opportunities but new strategic resources. The purpose of the study is to diagnose the main components of the human factor in the development of the regional economy and justify ways to intensify it. Research methods: comparative analysis, monograph, cause-and-effect relationships, etc. The analysis showed that the western regions lag significantly behind the average in Ukraine in terms of gross regional product per capita. It is proved that the level of development of the region depends on human potential, which create new values, transform new ideas into innovations. The state of the human factor in Ukraine and western regions is diagnosed in three mostly important areas: characteristics of education, assessment of the scientific load of the population; labor market and unemployment. While the number of students is declining, the human potential of science and research is growing. The reduction of the unemployment rate in the analyzed regions, except for Transcarpathia, is positive. To strengthen the human factor in the development of national and regional economies, it is recommended: to develop a network of educational

institutions and actively involve students from other countries in addition to Ukrainians; to promote the importance of education and science in the formation of a competitive economy that will promote a cultural and institutional system based on innovation; to support financial support of science and research; expand the range of regional economic programs that will increase the number of jobs, especially smart working places, and reduce level of unemployment. The practical significance of the research results lies in the substantiation of ways to enhance human potential and, as a consequence, the regional economy.

Keywords: strategic development, human potential, factor, regional economy.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується активізацією конкуренції між економічними гравцями всіх рівнів, що актуалізує необхідність та доцільність визначення факторів, які сприяють побудові стійкої конкурентоспроможної системи, здатної знаходитися в стані постійного розвитку. В свою чергу, проблема розвитку країни та регіону спирається на потужність людського потенціалу, який забезпечує реалізацію широкого кола функцій, Серед останніх найбільш важливими виділено: а) креативну, тобто продукування нових ідей, які мають перспективу перетворення на інновацію; б) інноваційно-утилітарну, що полягає в імплементації новацій в реальне життя; в) культурну, яка забезпечує створення в соціумі та економічному просторі атмосфери розвитку й життєвої необхідності нововведень як норми суспільного життя; г) економічну, завданням якої є формування економічного базису стратегічного розвитку регіональної економіки. Таким чином, людський потенціал виступає стратегічним фактором розвитку економічної системи. Саме людський потенціал створює платформу для подальшого розвитку, разом з тим, показники його стану та перспективи розвитку надають можливості встановлення адекватної сучасним вимогам та майбутнім викликам стратегічної орієнтації країни або регіону в конкурентній боротьбі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Роль людського чинника в процесі розвитку та побудови стратегічної конкурентоспроможності регіонів України знаходиться в центрі уваги вітчизняних науковців. Так, Мікловда В. доводить важливість розвитку людського потенціалу як фактору розвитку регіональної економіки [6]. Гончаренко І. та колеги вважають, що сучасні територіальні громади залежать від людського потенціалу [1], Кубіній Н. стверджує, що розвиток регіональної економіки базується на розвитку потенціалу людського фактору [2]. Словацька дослідниця Юрковичова Л. з українськими колегами вважає людський чинник основним в визначенні стратегічної мети розвитку та формуванні стратегії [3]. Разом з тим, оцінка складових

елементів, що формують людський потенціал розвитку регіону, не знайшла відповідної уваги науковців.

Метою дослідження є діагностика основних складових людського фактору розвитку регіональної економіки та обґрунтування шляхів його активізації.

В процесі дослідження були застосовані методи порівняльного аналізу, монографічний, причинно-наслідкового аналізу, групування, динамічних рядів та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед широкого кола показників, що характеризують рівень розвитку країни та її регіонів виступає валовий регіональний продукт на душу населення. Данні, що характеризують динаміку даного показника по Україні та регіонах Карпатського економічного району, представлені в табл. 1.

Як свідчать дані табл. 1, валовий регіональний продукт на одну особу в середньому по Україні значно вище аналогічного показника по регіонах Карпатського економічного району. Серед вказаних регіонів нижчий показник у 2019 році відмічене у Чернівецькій області, найвищий – у Львівській. Це обумовлено певною мірою розмірами регіону та, відповідно, потенціалом. Якщо розглядати динаміку валового регіонального продукту на одну особу за період з 2015 року, скорегованого на індекс фізичного обсягу, можливо констатувати, що темпи росту однакові й складають 110% як в середньому по Україні, так й по всіх регіонах Карпатського економічного району. Такий показник є недостатнім в умовах гострої конкуренції між країнами та регіонами, що обумовлює доцільність діагностики поведінки людського чинника.

Важливим фактором стратегічного розвитку регіональної економіки виступає рівень якості людського потенціалу, здатного працювати в умовах інноваційної економіки. Рівень якості в межах даної роботи оцінено за напрямками:

– характеристика освіти, яка обмежена показниками динаміки кількості студентів. Саме освіта виступає основним важелем росту конкурентоспроможності регіону

Таблиця 1

**Валовий регіональний продукт на одну особу в Україні
та регіонах Карпатського економічного району**

	2015	2016	2017	2018	Темп росту 2018/2015
Україна, тис. грн.	46,4	55,9	70,2	84,2	1,9
Індекс фізичного обсягу, % до попереднього року	-	102,9	102,9	103,9	-
Показник ВРП на одну особу по Україні, скорегований на індекс фізичного обсягу (крім 2015 року), тис. грн.	46,4	47,7	49,1	51,0	1,1
Закарпатська, тис. грн.	23,0	25,7	34,2	41,7	1,8
Індекс фізичного обсягу, % до попереднього року.	-	97,4	103,1	104,1	-
Показник ВРП на одну особу по Закарпаттю, скорегований на індекс фізичного обсягу (крім 2015 року), тис. грн.	23,0	22,4	23,1	24,0	1,1
Івано-Франківська, тис. грн.	33,2	37,2	46,3	57,0	1,7
Індекс фізичного обсягу, % до попереднього року.	-	99,1	107,3	105,9	-
Показник ВРП на одну особу по Івано-Франківській області, скорегований на індекс фізичного обсягу (крім 2015 року), тис. грн.	33,2	33,0	35,4	37,5	1,1
Львівська, тис. грн.	37,3	45,3	58,2	70,2	1,9
Індекс фізичного обсягу, % до попереднього року.		99,4	103,9	105,9	-
Показник ВРП на одну особу по Львівській області, скорегований на індекс фізичного обсягу (крім 2015 року), тис. грн.	37,3	37,1	38,5	40,8	1,1
Чернівецька, тис. грн.	20,3	23,4	31,5	37,4	1,8
Індекс фізичного обсягу, % до попереднього року.	-	99,5	103,7	104,8	-
Показник ВРП на одну особу по Чернівецькій області, скорегований на індекс фізичного обсягу (крім 2015 року), тис. грн.	20,3	20,2	20,9	22,0	1,1

Джерело: [4, с. 220]

в умовах переходу до економіки знань. Як стверджують Кубіній Н.Ю., Данаїканич О.В., Белей Н.П., «образование является определяющим институтом человеческого развития..., качественное образование предопределяет расширение возможностей людей во всех сферах жизни, а, следовательно, и повышение эффективности всех видов человеческой деятельности» [5];

– наукове навантаження населення, яке показує кількість зайнятих у сфері науково-дослідної діяльності відносно кількості населення. Даний коефіцієнт показує інтелектуальний людський потенціал й перспективи наукового розвитку країни або регіону;

– поведінкою показника безробіття, якій характеризує стан ринку праці, що в свою чергу є індикатором економічного зростання або занепаду.

Стосовно першого напрямку, вважаємо за доцільно відстежити динаміку кількості осіб, що охоплені відповідними рівнями освіти.

В першу чергу, негативним маркером є скорочення кількості учнів, що отримали атестат про повну середню освіту в Україні. Якщо таких осіб у 2015 році було 230 тис., у 2019 році – 198 тис. осіб. [10, с. 120] Крім цього, для інноваційного суспільства потрібні висококваліфіковані робочі кадри, здатні виконувати складні роботи. По Україні спостерігається скорочення випускників професійно-технічних закладів. Якщо у 2015 році випуск складав 165 тис. осіб, то у 2019 – 124,0 тис. осіб. [10, с. 121] Кількість осіб, що закінчили професійно-технічні заклади в регіонах Карпатського економічного району у 2015 та 2019 роках представлено на рис. 1.

Скорочення кількості висококваліфікованих робочих кадрів гальмує втілення у реальне виробництво інноваційної продукції, технологій. Одночасно спостерігається зменшення кількості осіб, що навчаються в університетах, інститутах, академіях в Україні, про що свідчать дані таблиці 2.

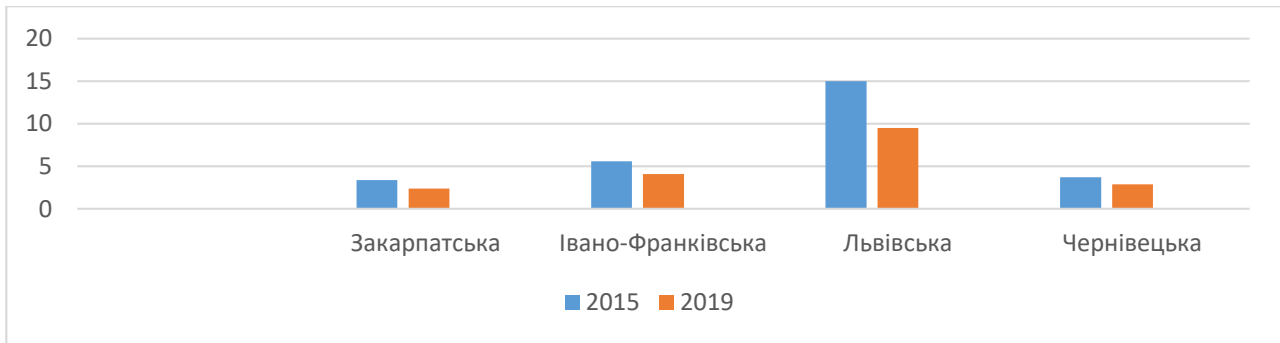

Рис. 1. Кількість випускників професійно-технічних закладів освіти в регіонах Карпатського економічного району у 2015, 2019 роках, тис. осіб

Джерело: [10, с. 121]

В Україні за вказаний період кількість студентів університетів, інститутів, академій зменшилася на 109 тис. осіб, при тому, що кількість студентів даної категорії на 10000 населення скоротилося на 6,2%.

По регіонах Карпатського економічного району лише Закарпаттю вдалося утримати рівень кількості студентів, при тому, що рівень міграції достатньо високий. Слід відмітити, що у складі студентства все більшу частку складають іноземці, а, відповідно, частка вітчизняних студентів скорочується, що негативно буде відобразитися на можливостях формування інноваційної економіки та економіки знань в Україні.

Зниження в Україні кількості студентів безумовно скасується на сфері праці науковців та дослідників в перспективі. Що стосується періоду, що проаналізовано, дані наведені в

табл. 3. Динаміка кількості задіяних у виконанні науково-дослідних робіт в Україні та регіонах Карпатського економічного району свідчить про посилення кадрового потенціалу науки та досліджень, що, безумовно, є позитивним маркером розвитку економіки.

При цьому вкрай дискусійним є питання ефективності використання наукового потенціалу в країні внаслідок відсутності статистичних даних.

Наступним кроком аналізу людського фактору розвитку регіональної економіки обрано дослідження рівня безробіття. Рівень розвитку регіону та рівень безробіття взаємопов'язані, про що свідчать дані про кількість безробітних по регіонах Карпатського району, наведені на рис. 2.

При зниженні рівня безробіття з 2015 по 2019 роки в Україні, Закарпатська область пока-

Таблиця 2

Кількість студентів університетів, інститутів, академій в Україні та регіонах Карпатського економічного району у 2015/2016 навчальному році та у 2018/2019 навчальному році, тис. осіб

	2015/2016	Кількість населення у 2016 році (станом на 1 січня 2017 року), млн.	Кількість студентів на 10000 населення у 2016 році	2018/2019	Кількість населення у 2019 році (станом на 1 січня 2020 року), млн.	Кількість студентів на 10000 населення у 2019 році
Україна	1375,2	42,7	322	1266,1	41,9	302,1
Закарпатська	18,7	1,3	143	18,9	1,3	145,4
Івано-Франківська	31,0	1,4	221	29,4	1,4	210,0
Львівська	111,0	2,5	444	105,1	2,5	420,4
Чернівецька	22,3	1,0	228	19,8	0,9	220,0

Джерело: [8, с. 28; 10, с. 125]

Таблиця 3

Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР

	2015			2019		
	Кількість працівників, що задіяні в НДР, осіб	Кількість населення у 2015 році (станом на 1 січня 2016 року), млн. осіб	Кількість працівників, що задіяні в науково-дослідній роботі на 10000 населення, осіб	Кількість працівників, що задіяні в НДР, осіб	Кількість населення у 2019 році (станом на 1 січня 2020 року), млн. осіб	Кількість працівників, що задіяні в науково-дослідній роботі на 10000 населення, осіб
Україна	63864	42,8	15	79262	41,9	19
Закарпатська	316	1,3	2	548	1,3	4
Івано-Франківська	310	1,4	2	483	1,4	3
Львівська	2967	2,5	11	4155	2,5	16
Чернівецька	390	1,0	4	609	0,9	7

Джерело: [7, с. 16–18; 8, с. 28; 9, с. 381; 10, с. 30]

зує його незмінність, що дозволяє констатувати відсутність ефективних дій регіональної влади.

Висновки. Розвиток економіки країни та її регіонів обумовлено станом та можливостями розвитку людського фактору. Стан людського чинника діагностовано за трьома напрямками: характеристика освіти, оцінка наукового навантаження населення; ринок праці та безробіття. При тому, що кількість студентів скорочується, кадровий потенціал науки зростає. Позитивним є скорочення рівня безробіття в областях, що проаналізовані, крім Закарпаття. Для посилення людського чинника розвитку

національної та регіональної економіки рекомендовано: розвивати мережу навчальних закладів й активно залучати на навчання крім українців студентів з інших країн; пропагандувати значимість освіти й науки у формуванні конкурентоспроможної економіки; підтримати фінансовий супровід науки та дослідництва; розширювати коло регіональних економічних програм.

В подальших дослідженнях заплановано здійснити стохастичний аналіз в пливку людського фактору та його компонентів на рівень розвитку регіональної економіки.

Рис. 2. Безробітні в Україні та регіонах Карпатського економічного району за методологією МОП, відсотків до робочої сили

Джерело: [10, с. 54]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Honcharenko I., Dubinina M., Kubiniy N., & Honcharenko O. Evaluation of the Regional Public Authorities Activities. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. 43(1), 90–99. Retrieved from: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/view/2026>
2. Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. Potential of strategic development of regional economy. *Challenges in Globalization in Economic and Business*. Proceedings of the 4th International Scientific Conference. Tbilisi University. Georgia. 1–2 November, 2019, p. 237–242. Retrieved from: <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/523?locale-attribute=en>
3. Lujza Jurkovicova, Natalya Kubiniy, Tamila Kosovilka. The Signs and Principles of Goal Setting as a Specific Kind of Activity. *Studia Commercialia Bratislavencia*. Volume 9. № 36 (4/2016). Pp. 420–428.
4. Закарпаття 2019. Статистичний щорічник. Ужгород, 2020. 447 с.
5. Кубиний Н.Ю., Данайканич О.В., Белей Н.П. Образование и его влияние на экономическое развитие в Украине. *Challenges of Globalization in Economics and Business*. Proceeding of the 5 international scientific conference. Georgia, 2020. Tbilisi, November 6. P. 240–248.
6. Мікловда В.П., Кубиній Н.Ю., Мошак С.М. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 199–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_3_17
7. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. 2019. Київ, 2020. 100 с.
8. Статистичний збірник «Регіони України» 2017. Частина 1. Київ, 2017. 323 с.
9. Статистичний збірник «Регіони України» 2016. Частина 2. Київ, 2016. 692 с.
10. Статистичний щорічник України. 2019. Київ, 2020. 465 с.

REFERENCES:

1. Honcharenko I., Dubinina M., Kubiniy N., & Honcharenko O. (2021) Evaluation of the Regional Public Authorities Activities. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(1), 90–99.
2. Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. (2019) Potential of strategic development of regional economy. *Challenges in Globalization in Economic and Business*. Proceedings of the 4th International Scientific Conference. Tbilisi University. Georgia. 1–2 November, 237–242. Retrieved from: <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/523?locale-attribute=en>
3. Lujza Jurkovicova, Natalya Kubiniy, Tamila Kosovilka (2016) The Signs and Principles of Goal Setting as a Specific Kind of Activity. *Studia Commercialia Bratislavencia*, vol. 9, no. 36, pp. 420–428.
4. Zakarpattya 2019 (2020) Statistic yearbook. Uzhhorod, 447 p. (in Ukrainian)
5. Kubiniy N.Y., Danaykanych O.V., Beley N.P. (2020) Obrazovanie I ego vlijanie na ekonomicheskoe razvitie v Ukraine [Education and its influence on the development in Ukraine]. *Challenges of Globalization in Economics and Business*. Proceeding of the 5 international scientific conference. Tbilisi, 240–248. (in Russian)
6. Miklovda V., Kubiniy N., Moshak S. (2015) Reytyng konkyrentosromozhnosti Ukrainy za ktyteriem efektyvnosty praci [Level of competitiveness of Ukraine under the labor efficiency]. *Demography and social economy*, 3, 99–208. (in Ukrainian)
7. Naykova ta innovacijna dijalnist Ukrainy. Statystychnyi shorichnyk 2019 (2020) [Scientific and innovation activity of Ukraine. Statistic yearbook 2019]. Kyiv, 100 p. (in Ukrainian)
8. Statystychnyi zbirnyk "Regiony Ukrainy" 2017 (2017) [Statistic book Regions of Ukraine 2017], part 1. Kyiv, 323 p. (in Ukrainian)
9. Statystychnyi zbirnyk "Regiony Ukrainy" 2016 (2016) [Statistic book Regions of Ukraine 2016], part 2. Kyiv, 692 p. (in Ukrainian)
10. Statystychnyi shorichnyk Ukrainy. 2019 (2020) [Statistic yearbook of Ukraine]. Kyiv, 465 p. (in Ukrainian)